

YÖNETİM VE PARA POLİTİKASIYLA İLGİLİ TİCARİ BANKALARIN İŞLEVLERİNİ BİRLEŞTİRİCİ BİR MODEL

David A. ALHADEFF ve Charlotte P. ALHADEFF *
(Çev. M. İlker PARASIZ)

GİRİŞ

Banka sorunları geleneksel olarak hem bankanın iç yönetimi hem de para teorisi ve politikası başlıkları altında tartışılmaktadır. İlki, banka fonlarının tahsisi ve bankanın maliyet ve kazançlarıyla ilgilidir. İkincisi ise özellikle banka ödünçlerinin ve yatırım işlemlerinin para arzı üzerindeki etkileri üzerinde durmaktadır. Her iki yaklaşımda değişik kaynaklarda incelenmiştir ve yeniden tekrarına gerek yoktur. Bu makaledeki amacımız, yukarıda adı geçen iki yaklaşımın sonuçlarını sistematik olarak birleştiren bir model ortaya koyarak bu alandaki boşluğu doldurmaktır.

Bu iki yaklaşım bir yandan bankayla öncelikle bir işletme olarak ilgilenenlerle, öte yandan banka işlemlerinin para arzını dolayısıyla toplam ekonomik faaliyetlerin seviyesini ve çeşidini etkilemesini ön plana alanların olaya bakış farklılıklarını yansıtmaktadır. Kişisel banka işlemlerinin sonuçları, bankanın kâr ve zarar durumuyla özetlenmektedir. Banka işlemlerinin para arzı üzerindeki etkileri; bankanın bilançosunda özellikle likit karşılıklarla mevduatlar arasındaki ilişkiyle belirlenmektedir. Bu modelin amacı sistematik olarak ticari banka işlemlerinin durumunu, gelir ve bilanço durumunu aynı anda ele almaktır. Dolayısıyla, bu makalede sunulan model alternatif banka politikalarının (ödünç verme, yatırım, farklı krediler, vadeli mevduatların faiz oranlarının artırılması veya azaltılması, tüm maliyetlerini karşılamayan marjinal işletmelerin reddi, fazla rezerv tutmanın arzu edilirliliği vb. gibi) incelenmesinde faydalı bir araçtır.

Ek olarak, model kişisel bankanın karşılık taleplerinde bir değişme, içsel ve dışsal gelir ve gider akımları, merkez bankasının açık piyasa işlemleri, cari veya gelecekteki faiz değişimleri gibi bir dizi dışsal faktörlerin etkilerini incelemekte de kullanılabilir.

A. TİCARİ BANKALAR İÇİN GRAFİKSEL BİR MODEL

Bu makalede portföy politikasını gözden geçirmek amacımız olmamakla birlikte, bununla ilgili kısa bir yorum tartışmalara açıklık getirmede yardımcı olabilir.

* ALHADEFF, David A. and ALHADEFF Charlotte P., "An Integrated Model for Commercial Banks" in CARSON Dean; Money and Finance, John Wiley Sons, New York, 1967.

Portföy kompozisyonunu belirlerken, bankalar genellikle faiz oranları üzerinde rekabetten kaçınmaktadır. Bu nedenle bankerler, herhangi bir anda, çeşitli krediler için cari faiz oranlarını kabul etmekte ve portföylerini mevcut faiz cetveline göre ayarlamaktadır. Ayrıca, birçok bankada maliyet muhasebesi, çeşitli kredi tahsisleri için yeteri kadar geliştirilmemiştir.

Bunun sonucu olarak sabit maliyetler bir bankanın çeşitli ürünleri arasında bölüştürülmemektedir. Benzer şekilde, bankacılar normal aralığı içinde, çeşitli çıktılar için değişebilir maliyetlerin muhtemelen sabit olduğuna inanır görülmektedir. Gerçi, çeşitli çıktılar için değişen maliyetlerin kesinlikle bilinmesine olanak yoktur. Bankalar yaklaşık olarak çeşitli çıktılar için değişen masrafların sırasını bilebilir.

Eğer portföy kompozisyonu özellikle en basit anlamda, kâr maksimizasyonu motifiyle belirleniyorsa ve her kredi kategorileri içinde tam bir homojenlik bulunduğu varsayılıyorsa, bankacılar önceliği değişen maliyetler üzerinde en yüksek markaja sahip ürünü ve daha sonra daha düşük markalı ürünleri sunacak şekilde faaliyette bulunacaktır. Bankacılar bir dereceye kadar farklı çıktı çeşitleri üretecektir. Çünkü belli bir ödünç verme konusunda ihtisaslaşma piyasanın genişliği tarafından sınırlanmıştır. Banka fonlarının tahsisi likidite, borçlarını ödeme iktidarı ve yasal mülahazalar gibi üç önemli unsur tarafından belirlenmektedir. Kısacası, likidite düşünceleri toplam gelir getirici aktif hacmini kısıtlayarak ve bankaları gelir getirici aktiflerini nispeten daha az gelir getirici aktifler şeklinde tutmaya zorlayarak portföy kompozisyonunu etkiler. Borçları ödeme iktidarında olma durumu, muhtemel zarar riskini gözönünde tutmaktadır. Bu ise iki şekilde kâr elde edilmesini etkiler: 1) Daha yüksek kârlar, risk primi gözönünde tutulmaksızın, kabul edilebilir, ödünç verme ve yatırım riskleri üzerindeki keyfi sınırlamalarla engellenebilir. 2) Daha yüksek kârlar farklılaştırmayla da engellenebilir. Farklılaştırma seçilmiş risk kategorileri içinde yer alan kâr oranı yüksek aktiflerde ihtisaslaşmayı sınırlar. Genellikle yasal mülahazalar, bir bankada toplam gelir getirici aktifler hacmini, ihtisaslaşmayı sınırlayarak belli aktif kategorilerini tamamen devre dışı tutarak banka kârlarını etkiler.

1. Değiştirilmiş Kâr Grafiği

Önceki yorumları dikkate alarak ticari banka işlemlerinin gelir ve bilanço yönlerini birleştiren bir model geliştirebiliriz. Ticari banka işlemleri özellikle firma kuramıyla ilgili değişkenlere göre yönlendirilebilir. Fakat bu şekilde oluşturulan model işlemiyecektir. Bir yöneylem modeli için, firma kuramı kavramlarını bankacıların günlük işlemlerine değinen değişkenlere aktaralım. Modelimizdeki değişkenler ticari bankaların gelir durumu ve bilançolarındaki tüm büyük kalemleri içermektedir.

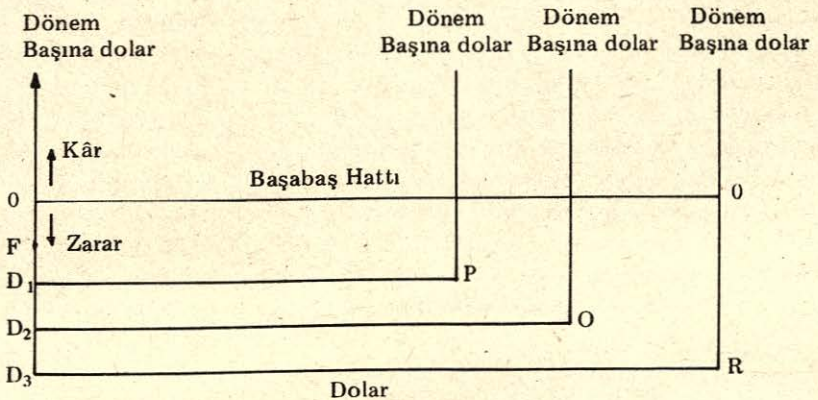
Gelir ve maliyet kalemleriyle bilanço kalemlerinin birleştirilmesindeki en büyük güçlük, iki değişken kümesine ait farklı zaman dönemleriyle ilgilidir. Gelir durumu bir işletmenin kesin zaman dönemi bitimindeki tecrübesini özetler. Halbuki bilanço belli bir anda firma değerlerinin yatay kesitini gösterir. Diğer bir ifadeyle, bir bankanın gelir durumuyla ilgili kalemleri akım; buna karşılık bilanço kalemleri stok değişkenlerdir. Farklı dönemler tarafından sunulan karmaşıklıklar aşağıdaki şekilde gösterilebilir. Zamanın herhangi bir anında, banka belli bilanço kalemlerine sahiptir. Aktif kalemlerinin pek çoğu ve bazı pasifler dönem başına göre belli bir

oranda değişmeleri içerir. Böylece, zamanın herhangi bir anında, kazanç ve masraf oranlarına bağlı olarak, dönem başına banka belli oranda net kâr (veya zarar) elde eder. Gelir durumuyla ilgili kalemleri herhangi bir anda dönem başınının bir oranı olarak tanımlarsak verilen herhangi bir an için gelir kalemleriyle bilanço kalemlerini birleştirebiliriz. Grafiği değiştirerek, problemimizin herhangi değişkenindeki bir değişikliği gösterebiliriz. Böylece zamanın herhangi bir anı için, grafik model kullanılabilir ve ayarlanmış grafikler serisi zaman bitiminde bankanın durumunu gösterir. Öte yandan grafikteki zaman dönemi bir yıllık genel muhasebe dönemiyse ve değişkenler bu dönem boyunca değişmeden aynı kalıyorsa, grafikte gösterilen gelir ve harcama oranları dönem esnasındaki gelir ve harcamaların mutlak değerleriyle tam tamına çakışacaktır.

Giriş mahiyetindeki bu gözlemlerden sonra, bilanço ve gelir durumu kalemlerini birleştirmeye yönelik modelimizin analizine dönebiliriz. Bu problemdeki önemli değişkenler Tablo I de sıralanmıştır.

Tablo: 1
Önemli Bilanço ve Gelir Durumu Kalemleri

Önemli Aktifler	Önemli Pasifler
— Nakit ve Bankalardan alacaklar	— Sermaye (dağıtılmamış kârlar, zarar karşılıkları dahil)
— Ödünçler ve İskontolar	— Vadeli Mevduatlar
— Yatırımlar	— Vadesiz Mevduatlar
Kazanç Kaynakları	Masraflar
— Tahvillerin faiz ve dividendları	— Memur Maaşları
— Ödünçlerin faiz ve iskintoları	— İdareci olmayanların maaş ve ücret.
— Ödünçlerdeki diğer deęişmeler	— Yönetici ücreti
— Mevduat servis ücreti	— Ödünç alınan para için faiz
— Ödünçlerden sağlanan diğer kaz.	— Vadeli mevduatlar için faiz
— Diğer ücretler	— Gelir vergisinin dışındaki vergiler
— Emanet Bölümü Kazançları	— Amortisman
— Diğer kazançlar	— Diğer harcamalar

Şekil 1

Şekil (1) de x ekseninde banka fonlarının çeşitli kaynak ve kullanımları ölçülmektedir. Y ekseninde ise x ekseninde ölçülen çeşitli fon hacimleriyle (kaynak ve kullanım) ilgili gelir veya maliyetler ölçülmektedir. Y eksenindeki sıfır noktası bankanın başabaş noktasını göstermektedir ve kâr ve zarar da Y ekseninde ölçülmektedir. Her bankanın sıfır çıktı seviyesinde bir miktar sabit masrafının olması doğaldır. (ücretler, amortismanlar, gelir vergisi dışındaki vergiler vs.) Y ekseninde sabit masraflar OF olarak gösterilmiştir.

2. Banka Fonlarının Kaynağı

Her banka için çıktı seviyesinin sıfır olması durumunda belli miktarda temel sabit maliyetler söz konusudur. Tablo I de yer alan harcamalara memur maaşları, idareci olmayanların maaş ve ücretleri, yönetici aylıkları, gelir vergisi dışındaki vergiler, amortismanlar, muhtelif masrafların bir kısmı (ısıtma, aydınlatma, sigorta vb) gibi sabit maliyetler de dahildir. Bu temel sabit maliyetlerin toplamı y ekseninde negatif olarak ölçülmektedir. Şekil 1'de temel sabit maliyetler OF dir.

Bankaların temel kaynakları, sermaye (bölüşülmemiş kârlar ve zarar için karşılıklar dahil) ve mevduatlarıdır (vadeli ve vadesiz). Kısa dönemde sermayenin maliyetsiz olduğunu düşünebiliriz. Çünkü dividendlar kârlardan artakalan bir ödemedir. Uzun dönemde banka sermayesinin de bir maliyeti olduğu kesindir. Banka sermayesi normal getiri sağlamazsa pay senedi sahipleri banka endüstrisinden sürekli olarak fon çekerek, alternatif kullanım alanları arayacaklardır. Alternatif olarak, pratik düşünceler her yıl dividend ödenmesini zorluyorsa banka sermayesinin kısa dönemde de bir maliyetinin olacağı düşünülebilir. Bu durumda, dividend miktarı sermayenin kısa dönem maliyetidir ve grafik olarak sabit maliyetlerde gösterilecektir.

Mevduatlar sermayeden daha önemli fon kaynağıdır ve ne vadeli ne de vadesiz mevduat maliyetsizdir. Vadeli mevduatların maliyetine, bu hesaplarla ilgili banka teçhizatının yıpranması, bu hesaplar için istihdam edilen emek maliyeti ve vadeli mevduatlara ödenen faiz dahildir. Vadeli mevduatlar doğrudan doğruya bir hizmet geliri sağlamaz. Vadesiz mevduatların maliyetine bu mevduatlarla ilgili emek istihdam maliyeti ve çek süreci sırasında eskijen makina ve teçhizatın değer kaybı dahil edilir. Vadesiz mevduatlarda doğrudan hizmet masrafı olarak bir dengeleyici gelir elde edilebilir¹. Ancak hizmet kazancı, vadesiz hesaplarının doğrudan maliyetini karşılama yetersiz kaldığından, birçok bankada vadesiz hesapların net maliyeti olacağını düşünebiliriz. Vadeli mevduat maliyetleriyle net vadesiz mevduat maliyetleri toplamına mevduat maliyeti denilmektedir.

Mevduat maliyetlerinin yapısı belirsizdir. Çünkü, mevduat maliyetleri hem sabit hemde değişir maliyetlerin özelliklerini içermektedir. Değişen maliyetler çıktıda kısa vadeli değişmelerle değişir. Belli karşılık oranı ve belli karma mevduat durumunda, maliyetlerin değişebilir maliyet özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Çünkü, mevduatlarda bir artış olmaksızın banka, çıktısını arttıramaz. Öte yandan değişen bir faktör, yönetimin elinde bir deşışkendir. Bununla beraber, Bankacı herhangi bir anda, istikrarlı mevduatları hızla deşıştirmek konusunda reel bir seçime

1 Bu durum, batı ekonomilerindeki bankacılık sistemi için geçerlidir.

sahip değildir. Gerçekten, bankanın elinde yıllardan beri kullanılmamış mevduatlar (aşırı rezerv şeklinde) bulunabilir. Bunlar banka parasını pahalılaştırır; banka bu fonları gelir getirici aktiflerde kullanmamaktadır. Bu görüş açısından, mevduat maliyetleri sabit maliyetler gibidir.

Bu makalede kolaylık olsun diye, mevduat maliyetleri sabit maliyet olarak kabul edilmiştir ve y ekseninde negatif olarak gösterilmiştir.

Mevduat maliyetleri, mevduat hacmindeki değişikliğe bağlı olarak değişmektedir. Kâr grafiğinde sermaye hacmi (eski sabit faktörlere yatırılmış sermaye) ve mevduatlar; x eksenini boyunca ölçülmektedir. Halihazır sermaye ve mevduat hacmi $D_1 P$ dir. Net mevduat maliyeti y ekseninde ölçüldüğünden, halihazır mevduat maliyeti FD_1 dir.

Kısa dönemde, temel sabit faktörler ve banka sermayesi belli belirsiz sabit iki faktördür. Bunların herbiri kısa dönemde, bankanın kapasitesi üzerinde neredeyse bağımsız bir kısıtlama getirmektedir. Herhangi bir anda, söz konusu bankanın belli bir bina boyutu, belli miktarda makina teçhizatı ve sürekli çalışan memurları vardır. Bu temel sabit faktörler bankanın kullanacağı çıktı ve mevduat miktarını sınırlamaktadır. Şekil (1) de bu kısıtlama $D_2 O$ dur. FD_2 bu kapasite için net mevduat maliyetidir. Öte yandan mutlak sermaye miktarı (karma bir portföy için) bir bankanın emniyetli bir şekilde yönetebileceği mevduat pasiflerini sınırlamaktadır. Bu sınır $D_3 R$ dir ve $F_3 D$ bu kapasite için net mevduat maliyetidir.

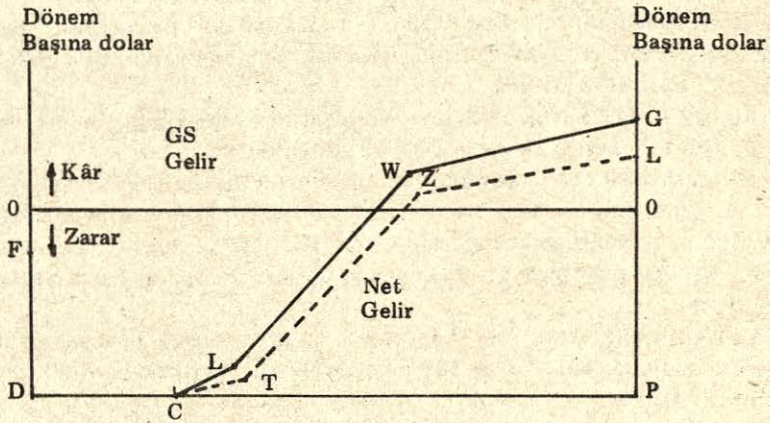
Bir banka için halihazır kapasite hattı ($D_1 P$), mevduat hacmindeki değişikliklerle değişecektir. Örneğimizde bu kapasiteyi temel sabit faktörler ($D_2 O$) sınırlamaktadır. Böylece karşılaşılan birinci kısıtlama, belli bir banka için efektif kapasite sınırıdır. Temel kapasite değişimleriyle ilgili banka kararları önemlidir. Fakat bunlar uzun dönem kararlarıdır ve makalemizdeki kısa dönem analizinde dikkate alınmamıştır.

3. Banka Fonlarının Kullanımı

Banka fonlarının kullanım biçimini aktifleri göstermektedir. Bankaların birincil karşılıkları (aşırı rezervler dışındaki) gelir getirmemektedir. Yasal karşılıklar vadedi ve vadesiz mevduatların hacmi tarafından belirlenmektedir. Kasa karşılıkları bankaların günlük karşılık ihtiyaçları tarafından belirlenmektedir. Şekil (2) de birincil karşılıkları (DC) göstermektedir.

Bankalar mevsimlik likidite ihtiyaçlarını karşılamak için günlük normal karşılıklarının üstünde bir ikincil karşılık tutabilir. İkincil karşılığın hacmi daha çok mevduatların hacmi ve özelliği mudi sayısı, bankanın bulunduğu yer vb. unsurlar tarafından belirlenir. Bankalar genellikle tecrübelerine dayanarak ikincil karşılıkların hacmini belirleyebilir. CJ gayri safi gelir eğrisini göstermektedir. Buradan aktiflerin içerdiği ücret ve maaş maliyetleri düşülerek ikincil karşılıkların net kazancı, CT, elde edilir.

Bankacı, fonlarını birincil ve ikincil karşılıklara tahsis ettikten sonra, artık müşterilerinin ödünç taleplerini karşılamaya hazırdır. Bir bankanın ödünçler portföyü homojen değildir. İçinde müteşebbüslere ödünçler, yapı ödünçleri, tüketici ödünçleri vb. yer almaktadır. Biz basitlik amacıyla tüm ödünçleri birlikte ele alacağız. Tüm ödünçler için gayri safi gelir eğrisi JW dir. Bundan faiz ve diğer ödünç mas-

Şekil 2

rafları düştüğünde TZ net gelir eğrisi elde edilebilir.

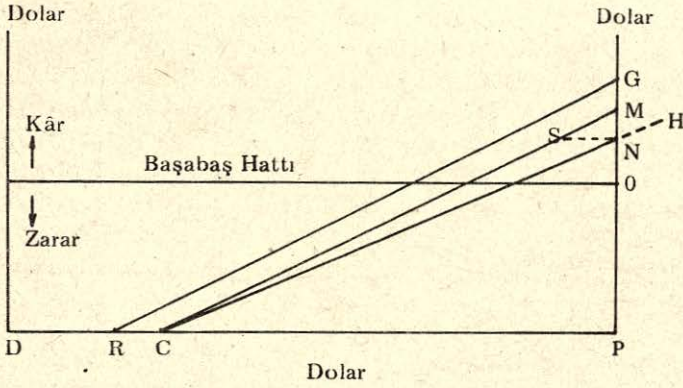
Birincil karşılıklar, ikincil karşılıklar ve tüketicilere verilen ödünçlerden sonra, açık piyasa tahvillerine yapılan yatırım, banka fonlarının tali kullanımındır. Bu nedenle açık piyasa tahvillerine yatırım eğrisinin eğimi ödünç eğrisinden daha küçüktür. Gayri safi yatırım geliri eğrisi WG ve net yatırım eğrisi ZL dir. Kârlar şekil (2) de dikey ekseninde OL ile gösterilmiştir.

4. Fazla Rezervler ve Ödünç Alınan Fonlar

Normal koşullarda banka sistemi para yaratmakla birlikte, tek başına bir banka genellikle para yaratmayabilir. Böylelikle, bir banka yalnızca halihazırda sahip olduğu fonları ödünç verebilir veya yatırabilir. Banka fonları, portföy yönetimi prensiplerine uygun bir şekilde çeşitli kullanımlara tahsis edilir. Bir döneme ait banka işlemlerinin sonucu olarak elde edilen kâr veya zarar, doğrudan doğruya net kazanç eğrisinde gösterilmektedir.

Şimdi ödünç alınan fonların kullanımını ele alalım. Şekil (3) de sermaye ve mevduat olarak toplam fon kaynağı DP ve toplam sabit masraflar OD dir. Fon kullanımı olarak, birincil karşılıklar DC ve kazanç getiren aktifler CP dir. İkincil karşılıklar, ödünçler ve yatırımlar için net gelir eğrisi CM ve kârlar QM dir. Birincil karşılıklar (DC), tamamen mevduat miktarıyla uyumludur. Şimdi bankanın gelir getiren aktiflerini RC kadar arttırdığımızı düşünelim. Toplam gelir getiren aktifler RP dir ve net gelir eğrisi RG dir.

Birincil karşılıklar DR'ye eşit olduğundan, karşılık açığı RC dir. Banka Merkez Bankasından RC kadar ödünç alarak karşılık açığını giderebilir. Fonlar ödünç alındıktan sonra, RG eğrisi RC ile çakışmaya kadar sağa kayacaktır. Gelir getiren aktifler hacmi hâlâ RP ye eşittir. Fakat Merkez Bankasından ödünç alındıktan sonra net gelir eğrisi CH dir. Ödünç alınan fonlar, bankanın ödünç verilebilir fonlarında geçici bir artıştır ve bankanın değişen maliyetlerini arttırmaktadır. Buna paralel olarak CM nin eğimi ödünç alınan fonlar tarafından azaltılmıştır ve CH nin eğimi CM den küçüktür.

Şekil 3

Şimdi de bankanın elindeki fazla rezervlere dönelim. Şekil (3) de ikincil karşılıklar ödünçler ve yatırımlar için net gelir eğrisi CS dir. Bankanın elindeki aşırı rezervler SV ye, banka kârları ise ON ye eşittir.

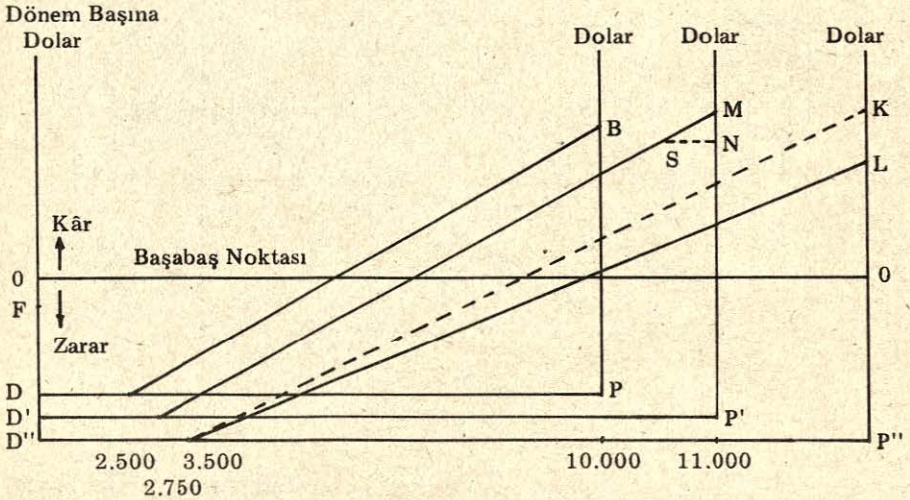
Bankaların aşırı fonlara sahip olmaları halinde aşırı rezervler artar. Tatminkar ödünç talebinin yokluğu, aşırı rezervlerini değerlendirmek isteyen bir bankayı açık piyasa yatırımlarına yönlendirir. Marjinal plasmanların net kârı negatifse, yani marjinal kredinin faiz getirisi bunun değişen maliyetinden düşükse, banka elindeki rezervleri kullanmayacaktır.

B. BANKA SİSTEMİNDE DIŞSAL FAKTÖRLERİN ETKİSİ

Bu bölümde, grup denge ayarlamasını inceleyeceğiz. Önce, bütün bankaların aynı maliyetlere, aynı talebe ve aynı portföy kompozisyonuna sahip olduğunu farzedeceğiz. Bu varsayım altında, bir temsili banka, tüm bankalar üzerindeki etkileri göstermede kullanılabilir. Daha sonra varsayımı kaldırarak sonuçları tekrar ele alacağız.

Dolaşımdaki parada bir azalma ve/veya banka sisteminin rezervlerinin artırıcı bir altın akımı (içeriye) sonucu banka sisteminin karşılıkları ve mevduatları arasında bir dengesizlik ortaya çıktığında, bunun banka kârları üzerindeki etkilerini düşünelim. 100 bankalı bir banka sistemini varsayalım. Toplam birincil karşılıklar (kasa + kanuni karşılıklar - Aşırı rezervler) 250 milyon dolar, ödünçler ve yatırımlar 750 milyon dolar ve mevduatlar da 1.000 milyondardır. Bir banka deyimle birincil karşılıkların mevduatların % 25'i olduğu kabul edilmiştir. Sistemde 100 banka olduğu için temsili bankanın sistem içindeki payı % 1 dir. Bu durumda temsili bankanın birincil karşılıkları 2,5 milyon dolar, yatırım ve ödünçleri 7,5 milyon dolar ve mevduatları da 10 milyon dolar olacaktır.

Şimdi dolaşımdaki parada azalışın 100 milyon yani sistemdeki mevduatların % 10'unu, olduğunu farzedelim. Söz konusu bankamızın da bu değişmeden aynı oranda etkilendiğini düşünelim. Bankamızın fon kullanımı, (net gelir) eğrisi DCB den D'HSN'ye kayacaktır. Bankanın elde ettiği ON yeni bir kâr durumu önceki

Şekil 4

(OB) kâr durumundan daha azdır. Çünkü pasifler (ve masraflar) kazanç getiren aktiflerde artış olmaksızın artmıştır. Bankanın aşırı rezervlerini (SN) ödünç vererek veya yatırım yaparak, yöneticiler kârları arttırabilir. İkincil mevduatların tam olarak kaybolduğunu varsayarsak, fon kullanımı eğrisi D'HSN den D'HM ye kayacaktır. Bu süreç geriye kalan 99 banka içinde geçerlidir. Burada, tipik banka türev mevduatlarını kaybetmekle birlikte, kazancı peşpeşe gelir safhalarında birincil karşılıklarındaki artış olmaktadır. Her safhanın sonunda, Bankanın yöneticileri yeni oluşan rezervleri ödünç vererek veya yatırarak kârlarını arttırabileceklerdir. Genişleme süreci kendiliğinden gelişirse, bankanın aşırı rezervleri olmayacak ve net gelir eğrisi DHM den D''EL ye kayacaktır.

Tüm bankalar birlikte genişleme sürecine girerse, faiz oranları düşecektir. Bankanın aktifleri eskisi gibi genişlerse (sabit değişken masraflar varsayımıyla) bankanın kârı OK olacaktır. OL kâr seviyesi, başlangıç OB kâr seviyesinden büyük, küçük veya ona eşit olabilir. Bu tamamen talep ve maliyet unsurlarına ve başlangıç ve nihai çıktı seviyelerindeki özel portföy kompozisyonuna bağlıdır. Veri giriş ve çıkış noksanlıklarında, hiçbir banka aşırı nihai kârlarla veya aşırı nihai zararlarla çalışmazsa, grup dengesi istikrarlıdır.

1. Bankalar Arasındaki Farklılık: Banka Piyasalarının Farklılığı

Şimdi simetri varsayımından vazgeçelim ve bankalar arasında önemli farklılıkların olduğunu kabul edelim. Farklı bankaların talep, maliyet, portföy elemanlarının önemi, farklı bankalarda büyük ölçüde değişir. Bunun sonucu olarak bazı bankalar diğerlerine göre kendi ödünç piyasaları üzerinde daha büyük derecede kontrol uygularlar. Birinci ödünç alıcılar piyasasında, monopolcü rekabetin unsurları çok zayıftır. Öncelikle bu piyasada çalışan bankaların piyasa kontrolünde keza çok zayıftır. Bir diğer deyimle, birinci ödünç alıcılar piyasası oldukça rekabetçidir ve kredi koşullarındaki değişmelere cevap olarak fiyat esnekliği uygularlar.

İlk ödünç alanlar piyasasında, ödünç genişlemesi ödünç fiyatlarında bir azalmayla sonuçlanır. Ödünç fiyatında başlangıçtaki azalma fiyat çizelgesindeki bir düşüşle aynı tutulamaz. Çünkü, başlangıç oranlarındaki gerileme genellikle ödünçler için rekabetin elverişli oranı genişletmesi durumunda hasıl olur. Diğer bir ifadeyle, başlangıç ödünç genişlemesiyle faiz çizelgesindeki bir düşüş arasında ilişki kurulamaz. İlişki daha çok mevcut faiz çizelgesi içinde yeniden sınıflanmış özel ödünç alıcılar için söz konusudur. İlk sırada ödünç alan, almayı kaçırın ve birinci orandan daha fazla ödeyen bazı ödünç alıcılar yeniden ilk ödünç alan olarak sınıflandırılabilirler ve daha düşük birinci fiyat öderler. Sonuç, bankanın net getiri oranı eğrisinin daha fazla alçılması şeklinde olur.

Kolay kredi durumu fiyat çizelgesini etkiler. Öte yandan, başlangıç için birinci ödünç alıcılar birinci fiyatlarda indirimli zorlayabilirler. Birinci fiyatlardaki değişme fiyat çizelgesinde değişimleri harekete geçirir. Birinci fiyatın düşüşü genellikle bir çeşit barometrik liderlik altında tamamlanır. Bu sırada fiili fiyat indirimleri birinci fiyatlarda bir resmi indirimle onaylanır. Her ne kadar ilk ödünç alıcı bankalar sayısal olarak az olmasına rağmen, bunların memurları ödünç oranlarını muhafaza etmek için açık veya gizli olarak anlaşamazlar. Çünkü ilk ödünç alıcılar ticari kâğıtlar için açık piyasa işlemlerine girerler. Açık piyasaya binlerce banka tarafından arz edildiğinden, açık piyasa faiz oranları aşırı hileli ortaklık veya rasyonel oligopol tarafından rijit tutulamaz.

Diğer uçta, monopollü rekabet unsurları küçük ödünç alıcı piyasalarında bankacıların yarı monopolcu kontrol uygulamalarına izin verir. Öncelikle küçük ödünç alıcılara hizmet eden bir banka (çok zayıf pazarlık gücü olan ve muhtemelen alternatif arz kaynağı olmayan) ödünçleri genişletmek amacıyla ödünç verme fiyatlarını azaltmak için bir birinci ödünç alıcı banka gibi aynı baskı altında değildir. Yan monopolistik bir piyasada çalışan bir banka diğer bankaların fiyat eylemlerine karşı mukayeseli olarak tecrit edilmiştir. Bu piyasalarda ödünç oranları güdümlüdür ve karşılaştırmalı olarak gayri esnekler. Bu piyasalarda, fonlar daha az fiyat mekanizması tarafından, daha çok bir güdümlü fiyat sistemi altında bankacı tayinlamasıyla tahsis edilir. Bu sistem fiyatları düşürmeksizin bankaların ödünçleri, artırmalarına izin verir. Ödünç verme kapasitesinde belli bir artış durumunda, böyle piyasalarda bankacılar kendileri için kârlı olduğu sürece ödünçlerini artıracaklardır.

Her ne kadar, yarı monopolcu piyasalardaki bankalar ödünçlerini arttırmak için fiyatlarını azaltmak şeklinde kuvvetli baskı altında olmasa bile, kârları OK seviyesine ulaşamamıştır (Şekil 4). Bunun nedeni, mahalli piyasalarda kabul edilebilir ödünç alıcıların sınırlı olmasının bankacıları aşırı fonlarını değerlendirmek için açık piyasa işlemlerine dönmeye zorlamasıdır.

Kısa vadeli ve uzun vadeli fonlar için açık para piyasalarında mahalli monopolcunun monopolcu etkisi yoktur ve banka sisteminin rahatlamış rezerv pozisyonuyla tutarlı olarak açık piyasa yatırımları düşürülmüş fiyatlardan yararlanır. Açık piyasa yatırımları üzerine daha düşük faiz oranı bankanın toplam portföyün üzerinden kazanılmış ortalama getiri oranını düşürür. Bu nedenle, grafik olarak ortalama getiri oranı eğrisinin eğimi düşer.

Banka piyasalarının bu farklılığı nedeniyle, denge noktasından farklı bankaların kârlılığı geniş ölçüde değişir. Farklı derecelerde farklı üreticileri kapsayan mal

farklılaştırması ve monopolcu rekabet unsurları, bazı bankaların elde ettikleri daha yüksek kârlara mevcut diğer bankaların el uzatmasından korumaktadır. Benzer şekilde mal farklılaştırması ve monopolcu rekabet unsurları bu fazladan kârları piyasaya girişleri zorlaştırarak yeni girenlerin el uzatmalarına karşı da korur.

2. Bankalar Arasında Diğer Farklılıklar

Simetri varsayımı altında farklı bankaların portföylerinin kompozisyonunu ve ortalama vadesini homojen varsaydık. Şüphesiz, gerçekte, banka portföyleri çok değişir. Üstelik banka piyasalarının farklılığı altında tanımlanan denge sürecinin bir kısmı yalnızca firma ödünçleri için devam eder. Tüketici ödünçleri için, örneğin, kredi vadeleri çoğu kez alınan faiz oranından daha önemlidir. Gayri menkul ödünçleri için talepte hem vade hemde ödünç faiz oranları önemli faktörlerdir. Üstelik, banka maliyetleri farklı çıktı çeşitleri için farklıdır. Buna göre, farklı portföy kompozisyonlu bankalar için rahat rezerv pozisyonu farklı denge kârlarıyla sonuçlanır.

Banka kârları keza farklı bankalardaki ödünç portföylerinin farklı ortalama vadeleri tarafından da etkilenir. Çıktı artışını izleyen ödünç fiyatlarındaki düşüş (bazı istisnalar dışında) hem yeni ödünçleri hem de yenilenen ödünçleri etkiler. Ortalama ödünç vadeleri kısa olan bankalarda daha uzun olan bankalara göre, yenilenebilir kısım, ödünçlü portföyünün büyük bir yüzdesini içerir. Buna göre ödünç portföyünün daha geniş bir yüzdesi, sonuncu bankalara göre birinci bankalarda düşürülmüş faiz oranlarına bağlıdır. Diğer koşullar aynı kalmak kaydıyla, bu nedenle banka kârları kısa farklı olacaktır.

Bankalar arasındaki farklılık karşılaştıkları risklere ve zararlara kadar uzanır. Riskli kişisel ödünçlerin riskliliğine karşı bankacıların davranışları kısmen subjektiftir ve bu nedenle birbirinden ayrılır. Çünkü kişisel ödünçlerde portföy riskleri bankalar arasında farklıdır dolayısıyla portföy zararlarında farklı olabilir. Üstelik kolektif risklerde para bankalar arasında değişir². Örneğin kolektif risk mahalli ödünçler piyasasında sınırlı farklılaştırma fırsatları dolayısıyla küçük bir banka için büyük bir metropol bankasından daha büyüktür. Farklı kişisel ve kolektif riskler farklı banka zararlarıyla sonuçlandığı zaman, dengeyi ayarlayıcı kârlar farklı bankalar için farklı olabilir.

Bankalar, aynı zamanda tampon likiditeleriyle de ayrılırlar. Likidite ihtiyaçlarının hesaplanması gelecekteki likidite çekişleri hakkındaki bekleyişlere dayandırılır. Bu tahminlerdeki mümkün hatalar için göz yummalar farklı bankalarda değişiklik gösterir. Öte yandan, bankacıların likidite için acil durumlarda federal rezerve müracaat arzularında farklıdır. O halde, aşırı rezerv miktarı ve aşırı rezervler para piyasası bankalarında taşradaki bankalardan genellikle daha küçüktür. Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı, farklı bankalarda likidite tamponu aynı değildir. Diğer şeyler aynıyken, farklı likidite tamponları sorumludur.

2 Kişisel risk her ödünçün durumuna bağlıdır ve geleneksel kredi analizleri tarafından değerlendirilir. Belirsizlik kişisel riskle ilgilidir. Çünkü alınmamış veya öngörülemeyen durumlar ödünç alıcının taahhütlerini yerine getirme kabiliyetini etkileyebilir. Belirsizlik zararının olasılığı, bir banka için benzer ödünç hacmindeki artışla artar. Bir bankanın portföyündeki benzer ödünçlerin daha geniş hacminden dolayı bu riske kolektif risk demektir.

Nihayet, banka portföyünün boyutu ve kompozisyonu üzerinde yasal faktörlerde güçlü bir etki yaratır. Bu etki yeknesak olmayabilir. Yasal düzenlemelerin farklılığından dolayı, dengede farklı bankaların kârları da farklı olabilir.

3. Dengeyi Bozucu Diğer Faktörler

Şimdi kısaca banka rezervlerini değiştiren bazı diğer faktörler tarafından banka kârlarının nasıl etkilenebileceğini görelim. Tüm böyle durumlarda grup dengesi analizi yukarıdaki özetlenenleri izler. Mamafih, toplam mevduatlar aynı bile olsa, dengeyi bozucu farklı faktörlerden sonra nihai denge pozisyonu aynı olmayabilir.

Simetri varsayımını yaptığımız aşağıdaki durumları gözönüne alalım.

Merkez Bankasının açık piyasa işlemleri yaptığını ve haktan senetler satın aldığı varsayalım. Bireysel bankanın ve bankacılık sisteminin rezervleri, dolaşımdaki paranın azalışıyla uyumlu olacak şekilde artsın. Diğer şeyler sabit olduğunda, temsili bankanın denge kârı (açık piyasa işlemlerinden sonra), içsel akımların değişiminden sonrakiyle aynı olacaktır. Öte yandan, banka dengesinin yasal rezerv gereksinimlerindeki bir azalmayla bozulduğunu düşünelim. Bankanın gelir getirici aktifleri, her iki durumda da nihai mevduatları aynı miktarda olduğunu varsaymamıza rağmen, açık piyasa işlemlerinden sonraki durumda rezerv gereksinimlerindeki azalmadan sonraki durumdan daha küçük olacaktır. Simetri varsayımları durumunda, mukayeseli kârlar her iki durumdan sonraki toplam portföylerin gelir ve maliyetlerine bağlıdır. Bu faktörlerden dolayı, apriori olarak yasal rezerv gereksinimlerindeki değişimden sonraki kârların-farklı gelir getirici aktifler hacmine rağmen açık piyasa işlemlerinden sonraki kârlardan daha yüksek, daha düşük veya ona eşit olup olmayacağıni söyleyemeyiz.

Bir banka sürekli olarak Federal Rezerve borçlanamamasına rağmen, banka bu şekilde ödünç alınan fonlarla geçici bir denge kurabilir. Ödünç alınan bu fonlarla kurulan geçici denge, genişleyen mevduat miktarı üç durum için aynı olsada, rezerv gereksinimlerinin azalmasından ve açık piyasa işlemlerinden sonraki nihai dengeden farklıdır. Aşırı rezervlerin olmadığı varsayılması durumunda, Federal Rezervden borçlandıktan sonraki gelir getirici aktifler açık piyasa işlemleri sonucunda ortaya çok çıkacak olandan daha büyük ve rezerv gereksinimlerindeki azalmadan sonraki gelir getirici aktiflerle aynı olacaktır. Bu durumlar daha önceki diyapramatik ifadelerle belirtildiğinde, kazançlar (kayıplar) rezerv gereksinimlerindeki azalmadan sonraki durumda Federal Rezervden ödünç alınması durumundan daha büyük (daha küçük) olacaktır. (Federal Rezerve borçluluğu devam ettiği dönem boyunca).

Bu, gelir getirici aktiflerin miktarı ve kompozisyonun özdeş olduğu kabul edildiğindedir. Dolayısıyla gayri safi gelir eğrileri her iki durumda da özdeştir. Net gelir eğrilerinin eğimleri sadece ödünç alma maliyetinden dolayı farklı olacaktır. Bundan başka, açık piyasa işlemlerinden sonraki kârlar rezerv gereksinimlerinin azalmasından sonraki kârlara eşit veya daha büyük olduğunda, kârlar Federal Rezerve borçlandıktan sonrakinden de daha büyük olacaktır. Açık piyasa işlemlerinden sonraki kârlar rezerv gereksinimlerinin azalmasından sonraki kârlardan daha düşük olduğunda, açık piyasa işlemleri ve Federal Rezerve borçlanma durumundan sonraki mukayeseli kârlılık açık piyasa işlemleri ve rezerv gereksinimlerinin azalmasından

sonraki nispi kârlılığı belirleyen diğer faktörlere ilaveten iskonto oranına bağlı olacaktır.

Önceki tartışmada, dengesizlik yaratıcı gücün bankacılık sisteminin rezervlerini arttırdığını varsaydık. Aynı analiz, mutadis mutandis, rezervlerindeki bir azalma için de geçerlidir. Bundan başka, iki husus tartışmalarda özel bir öneme sahiptir. İlki, belirli ölçüde, aşırı rezervlerin varlığı gelir getirici aktiflerin likidasyonunu önleyebilir. İkincisi, gelir getirici aktiflerin likidasyonu Federal Rezervden geçici ödünç almalar dolayısıyla kısmen önenebilir.